

טעמי תקיעת שופר בראש השנה

טעמים רבים מצאנו בדברי הגאונים, הראשונים והאחרונים למצוה של "תקיעת שופר" בראש השנה, כגון רבי סעדיה גאון שנתן עשרה טעמים למצוה זו (ראה אבודרהם סדר תפילת ראש השנה). להלן יובאו ארבעה טעמים למצוה זו, ויבואר כיצד כל טעם מכוון כנגד חלק מהתקיעות:

א. המלכת הקדוש ברוך הוא - ראש השנה הוא היום שבו ברא הקדוש ברוך הוא את האדם, וכפי שנאמר על יום זה (תפילת מוסף לראש השנה, ע"פ ראש השנה כז ע"א): "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון". והנה, נהוג לתקוע בחצוצרות ובקרנות לפני המלכים בתחילת מלכותם, כדי להודיע ולהשמיע בכל המקומות את התחלת המלכות, ולכן יש לתקוע בשופר בראש השנה, כפי שנאמר (תהלים צח ו): "בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה'" (רבי סעדיה גאון כוונת התקיעות; כד הקמח ערך ראש השנה).

עוד מצאנו בכתוב, שתרועה שייכת למלכות, שנאמר (במדבר כג כא): "וּתְרוּעַת מְלִיכָה בְיוֹם".

ואף את מה שאמרו בגמרא (ראש השנה טז ע"א): "ואמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות. מלכויות, כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות, כדי שיעלה זכרונו לפני לטובה. ובמה, בשופר", מבאר הריטב"א (שם) שהשופר לא בא רק לצורך הזכרונות, שיעלה זכרונו לפני לטובה, אלא שגם המלכויות מתקיימות על ידי השופר, שכן ה"במה בשופר" נסוב אף על המלכויות. הריטב"א ממשיך וכותב, שכך משמע גם ממה שנאמר בעת שהמליכו את שלמה: "וַיִּתְקְעוּ בַשּׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה", ו"מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא", כלומר, הואיל ורואים שכך ממליכים מלך בעולם התחתון, הרי שהוא הדין לאופן ההמלכה בעולם העליון.

ב. מביא ליראת שמים - קול השופר גורם לחרדה, כפי שנאמר (עמוס ג ו): "אִם יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יִחָרְדוּ". גם מתן תורה בהר סיני היה מלווה בקולו של השופר, שנאמר (שמות יט טז): "וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וְעָנָן כְּבֹד עַל הָהָר, וְקוֹל שֹׁפָר חָזַק מְאֹד", ומטרתו היתה להחריד את הלבבות ולגרום שייראו בני ישראל מה', כמו שנאמר (שם): "וַיִּחָרַד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחְנֵהוּ".

בדומה לכך, ציוותה התורה לתקוע בשופר בראש השנה, כדי שיקבלו כולם חרדה מאימת הדין, ותהיה להם יראת שמים, ויחזרו בתשובה (כד הקמח ערך ראש השנה; עקידת יצחק שער סז; מגן אבות [לרשב"ץ] פ"ב מ"א).

ג. מביא לאחדות – התקיעות מביאות את עם ישראל לאחדות ביניהם, כפי שמצינו שנצטווה משה שבעת שהיו צריכים להתחיל לנסוע במדבר, היה עליו לתקוע בשתי חצוצרות כסף, כדי לאחד את העם אל פתח אוהל מועד, כפי שנאמר (במדבר י ב-ג): "עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוּצְרוֹת כֶּסֶף, מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם, וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הַעֲדָה וּלְמִסְעָאֵת הַמַּחֲנוֹת. וְתִקְעוּ בָהֶן, וְנוֹעְדוּ אֵלֶיךָ כָּל הַעֲדָה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד". נראה שאף תקיעות השופר בראש השנה מביאות לאחדות.

ד. התבוננות – התקיעות מעירות את האדם מתרדמתו, ומביאות אותו להתבונן במה שנעשה סביבו ובחובתו בעולמו, כפי שכתב הרמב"ם (תשובה פ"ג ה"ד): "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה".

כלומר, השופר מעיר את האדם לראות את האמת, ולנהוג על פי האמת.

והנה, שני הטעמים הראשונים, משלימים לכאורה זה את זה. המלכת ה' שייכת לתשובה, שכן "אין מלך בלא עם" ואיזו מלכות היא, כאשר עבדי המלך הם פושעים וחוטאים. עלינו לשוב בתשובה כדי שהעם שימליך את הקדוש ברוך הוא יהיה מובחר ומשובח, ואזי תהיה זו מלכות מושלמת, כפי שנאמר: "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלֻכֹת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ", כלומר המלוכה האמיתית היא מלוכה על כהנים ועל גוי קדוש.

אכן, נראה לבאר שכל ארבעת הטעמים הנזכרים משלימים זה את זה, וכדלהלן.

קולות השופר כנגד ג' עבירות חמורות ולשון הרע

לבאר ענין זה, יש להקדים, שבשער הכוונות (סוף דרוש ט) כתב שקולות השופר מתחלקים כנגד ג' העבירות החמורות וחטא לשון הרע: שלושים הקולות דמיושב הם כנגד חטא עבודה זרה; שלושים הקולות דמעומד הם כנגד חטא גילוי עריות;

שלושים הקולות הנוספים הם כנגד חטא שפיכות דמים; עשרת הקולות האחרונים הם כנגד חטא לשון הרע.

נראה לבאר שכל אחד מארבעת הטעמים הנזכרים הוא כנגד ארבעת החלקים של תקיעות השופר.

כאמור, שלושים הקולות הראשונים, תקיעות דמיושב, הם כנגד החטא של עבודה זרה, שהוא חטא שבין אדם למקום. כנגד חטאים אלו שבין אדם למקום בא השופר, שלפי הטעם הראשון שהבאנו, יש בו המלכה של הקדוש ברוך הוא, בה אנו מכריזים שהוא המלך ואין בלתו. **החטאים שבין אדם למקום נתקנים על ידי המלכת הקדוש ברוך הוא, שהרי מי שממליך את הקדוש ברוך הוא באמת, בוודאי מתחרט על מה שחטא לו, ומקבל על עצמו שלא יחזור ויחטא עוד.**

שלושים הקולות השניים, תקיעות דמעומד, הם כנגד החטא של גילוי עריות, שהוא חטא שבין אדם לעצמו. החוטא בגילוי עריות, ונמשך אחר תאוותיו, מוריד את נשמתו לשאול, ומלכלך ומטנף את נפשו. אדם זה, אין יראת ה' בליבו, ואינו שם על לב עד כמה מצער הוא את נפשו שהיא חלק אלוה ממעל. **כדי להינצל מחטאים אלו, על האדם להיות במצב של "יראת שמים" בכל עת,** כפי שכתב החינוך (מצוה תלב) ומביאו הביאור הלכה (סי' א ס"א ד"ה הוא) שיראת שמים היא בין שש המצוות שיש לקיים תמידבלא הפסק אפילו של רגע אחד בחיי האדם, וכל זמן וכל רגע שיחשוב האדם בהן הרי הוא מקיים מצות עשה, וזו לשונו: "להיות יראת ה' יתברך על פניו תמיד לבלתי יחטא, ועל זה נאמר (דברים י כ): "אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא", ומי שבא דבר עבירה לידו חייב להעיר רוחו ולתת אל לבו באותו הפרק שהקדוש ברוך הוא משגיח בכל מעשי בני אדם, אף אם יהיו במחשך מעשיהם, וישיב להם נקם לפי רוע המעשה, וכדכתיב (ירמיה כג כד): "אִם יִסְתַּר אִישׁ בְּמִסְתָּרִים וְאָנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נֶאֱמַר ה' וגו'".

על דרך הרמז, ניתן להביא את הגמרא לענין טומאת נדה (נדה ט ע"א): **"כיון דאיכא חרדה, דמיה מסולקין"**. כלומר, שהפחד שבו נתונה אשה משפיעה על גופה. ובדרך רמז ניתן לומר שהיראת שמים של האדם, והחרדה מפני החטא, משפיעים על גופו של האדם, שלא ימשך אחר תאוותיו.

כנגד החטאים שבין אדם לעצמו בא השופר, שלפי הטעם השני שהבאנו, הוא מביא ליראת שמים.

שלושים הקולות שלאחריהם, הם כנגד החטא של שפיכות דמים, שהוא חטא שבין אדם לחברו. החטא של שפיכות דמים כולל גם חטאים כלפי חברו, ואפילו לא הרגו, וכפי שאמרו (בבא מציעא נח ע"ב): "תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק, כל המלבין פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים, אמר ליה שפיר קא אמרת דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חורא", וכן אמרו (בבא קמא טו ע"ב): "רבי נתן אומר, מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו, תלמוד לומר (דברים כב ח): "וְלֹא תֵשִׂים דָּמַיִם בְּבֵיתְךָ", וכן על מי שמאחר לפדות שבויים, אמרו שהרי הוא כשופך דמים (שו"ע יורה דעה סימן רב סעיף ג).

כנגד חטאים שבין אדם לחברו בא השופר, שלפי הטעם השלישי שהבאנו, הוא מביא לאחדות בין איש לרעהו.

עשרת הקולות האחרונים הם כנגד חטא לשון הרע, שכן חטא זה של לשון הרע הוא חטא שאין בו הבנה והגיון. הגמרא (תענית ח ע"א) מביאה את דברי ריש לקיש על הכתוב (קהלת י יא): "אם יִשְׁפֹךְ הַנְּחֹשׁ בְּלוֹא לְחֹשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן", שלעתיד לבוא יתקבצו בעלי החיים אצל הנחש וישאלו אותו "ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך?", ומפרש רש"י (שם ד"ה ולך): "ולך מה הנאה יש לך, שאתה נושך בני אדם והורגן". כלומר, בניגוד לשאר בעלי החיים שטורפים למחייתם, הרי הנחש מכיש ואינו נהנה מזה, אם כן מדוע הוא עושה כן? והגמרא ממשיכה ואומרת שהנחש עונה להם: "וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן", ומפרש רש"י (שם): "שמספר לשון הרע, אף על פי שאין לו הנאה". כלומר, הנחש אומר שגם האדם חוטא ומזיק לעיתים בלא שתהיה לו הנאה מכך, שהרי הוא מספר לשון הרע על חברו, בלא שתהיה לו מכך שום תועלת. האדם מדבר לשון הרע מתוך שנאה או גאווה, אולם אין לו מכך שום הנאה אמיתית. **ואכן כאשר אדם מתבונן, יראה שבאמת אין לו הנאה כלל מחטא לשון הרע.**

כנגד חטא לשון הרע בא השופר, שלפי הטעם הרביעי שהבאנו, הוא מעיר את האדם לראות את האמת, ולהבין שהלשון הרע, וכמו כן שאר העבירות, אינם אלא הבל ורעות רוח.

יהא רעוא מן שמיא שנזכה שיתקיימו בנו כל טעמי תקיעות השופר, שיכופר לנו על מה שחטאנו בעבירות שבין אדם למקום, בעבירות שבין אדם לעצמו, ובעבירות שבין אדם לחברו, ועל מה שחטאנו בלשון הרע.

כתיבה וחתימה טובה, שנה טובה ומתוקה, שנה של בריאות, נחת ושמחה, שנה שבה ימלא ה' כל משאלות ליבכם לטובה.